

Gedragstherapie en training bij dieren

TEKST ESTHER VAN SCHUUR, VALERIE JONCKHEER-SHEEHY EN CLAIRE LAANE-DE FREMERY
COMMISSIE VETERINAIRE GEDRAGSGENEESKUNDE FOTO UNSPLASH

Van onze dieren wordt verwacht dat ze zich kunnen aanpassen aan onze drukke samenleving. Steeds vaker kunnen dieren hun natuurlijke gedragingen niet uiten en ontstaan er gedragsproblemen. Ook erfelijke aanleg, chronische stress bij het moederdier, een gebrekkige socialisatie, trauma en andere factoren dragen bij aan het ontwikkelen van gedragsproblemen van onzindelijkheid tot angst en agressie. Gedragsproblemen kunnen duiden op een aantasting van het dierenwelzijn. Ook voor de eigenaren kan het omgaan hiermee een zware en soms emotionele belasting geven.

Aangezien gedragstherapie, indien inadequaat toegepast, tot een toename van gedragsproblemen en fysieke klachten kan leiden, heeft de Commissie Veterinaire Gedragsgeneeskunde van de KNMvD een advies opgesteld over gedragstherapie en training bij dieren.

GEDRAGSTHERAPIE EN DIERTRAINING

Wanneer gedragsproblemen aanwezig zijn bij een dier, kan een eigenaar terecht bij een gediplomeerd gedragstherapeut voor dieren, dierenarts of veterinaire gedragspecialist. Opvoedingsproblemen kunnen vaak samen met een diertrainer of gediplo-

meerde gedragstherapeut worden opgelost. In Nederland zijn diertrainer en gedragstherapeut voor dieren geen beschermde titels. Wel bestaan voor beide functies door de beroepsverenigingen geaccrediteerde opleidingen en nascholingen. Gedragstherapeuten die voldoen aan de door beroepsverenigingen gestelde eisen, kunnen geaccrediteerd worden en op deze manier hun kennis en kunde aantonen.

Advies: Volg een opvoedingscursus met de hond bij een gekwalificeerd kynologisch instructeur.

Advies: Gedragstherapie dient gevolgd te worden bij gediplomeerde en door een beroepsvereniging geaccrediteerde gedragstherapeuten.

TRAININGSMETHODEN

De meeste trainingsmethoden gebruiken operante en/of klassieke (of respondentie) conditionering. Er is geen specifieke manier van positieve bekrachtiging die het beste is voor ieder dier. Daarnaast verschillen de leerstijl van eigenaren en wat een dier motiveert per individu. Alle trainingsmethoden moeten correct worden uitgevoerd om effectief te zijn en geen schade aan het dier te berokkenen.

OPERANTE CONDITIONERING

Bij operante (of instrumentele) conditi-

oning leert het dier van de gevolgen van het gedrag. Er zijn vier onderdelen: positieve en negatieve bekrachtiging en positieve en negatieve straf. Gedrag kan via twee manieren bekrachtigd oftewel versterkt worden, zodat de kans dat het in de toekomst opnieuw wordt uitgevoerd toeneemt: positieve bekrachtiging en negatieve bekrachtiging.

- 1. Positieve bekrachtiging:** hierbij wordt het (gewenste) gedrag bekrachtigd door een prikkel tijdens of direct na het uitvoeren van het gedrag. Het dier wordt voor zijn acties beloond met voer, spel of aandacht. Bij deze trainingsmethode wordt iets toegevoegd (daarom heet het positief). Het is niet zo dat een specifieke manier van positieve bekrachtiging het beste is voor ieder dier. Ook moet de bekrachtiger belonend zijn voor het individuele dier. Zo is bij de ene hond iets lekkers geven of aaien zeer belonend, terwijl een ander dier veel meer gemotiveerd is om te werken voor het spelen met een bal.
- 2. Negatieve bekrachtiging:** Indien men voornamelijk positieve bekrachtiging gebruikt, biedt negatieve bekrachtiging een aanvulling op de trainingsmethoden. Bij deze trainingsmethode wordt iets weggehaald, bijvoorbeeld spanning op de lijn bij een hond. Wanneer de

prikkel (in het voorbeeld druk of spanning op de lijn) weggelaten wordt, bekrachtigt dat het uitgevoerde gedrag. Op het moment dat het dier meeloopt of ontspant kan ook positieve bekrachtiging gebruikt worden, bijvoorbeeld door het gewenste gedrag direct te bekrachtigen met de stem of brokjes.

Er zijn twee manieren waarop gedrag gecorrigeerd kan worden, zodat de kans dat het gedrag opnieuw uitgevoerd wordt in de toekomst afneemt: positieve straf en negatieve straf.

1. Positieve straf: hierbij wordt gedrag gecorrigeerd, middels een voor het dier onaangename prikkel. Denk aan hard gillen/schreeuwen of fysieke

correcties, zoals slaan, schoppen, dreigen of intimideren. Wetenschappelijk onderzoek toont aan dat het gebruik van fysieke straffen risico's heeft, zoals een remmende invloed op het leervermogen, toename van angst en/of het stimuleren van agressie (1, 2, 3). Onderzoek naar stroombanden toont aan dat het gebruik hiervan bij honden het welzijn aantast (3, 4).

Advies: Naast de bij wet verboden middelen (zoals stroom- en prikbanden), dienen slipkettingen en alle andere manieren van fysieke straf te worden vermeden. Ook wordt het volgen van gedragstherapie bij gedragstherapeuten die positieve straf inzetten en adviseren

afgeraden. Er bestaan diervriendelijkere methoden om honden gewenst gedrag aan te leren.

2. Negatieve straf: hierbij wordt gedrag gecorrigeerd door het weghalen van een voor het dier aangename prikkel of beloning. Denk daarbij aan fysiek contact, aandacht in de vorm van oogcontact, aaien of een aardige stem. Wanneer bijvoorbeeld een hond ongewenst tegen iemand opspringt, kan diegene zijn gezicht wegdraaien en geen aandacht aan de hond geven. Indien correct en consequent uitgevoerd, zal het aandacht vragende gedrag afnemen. Negatieve straf, dient zodra het dier gewenst gedrag uitvoert, te worden gevolgd door

positieve bekrachtiging voor het gewenste gedrag. De hond kan bijvoorbeeld beloond worden met een zachte vriendelijke stem, zodra deze ophoudt met opspringen.

KLASSIEKE CONDITIONERING

Bij klassieke conditionering wordt een verband gelegd tussen een geconditioneerde prikkel en een ongeconditioneerde prikkel. Denk aan het aanleren van een klikker, waarbij het dier verband leert leggen tussen geluid van de klikker (geconditioneerde prikkel) en bijvoorbeeld voedsel (ongeconditioneerde prikkel).

Advies: Trainingen waarbij zoveel mogelijk gebruik wordt gemaakt van positieve bekrachtiging en eventueel klassieke conditionering verdienen de voorkeur.

OPLEIDING, NASCHOLING EN BEROEPSVERENIGINGEN

Het is voor dierenartsen en diereigenaren belangrijk dat duidelijkheid bestaat over de kennis en kunde van trainers en gedragstherapeuten voor dieren. Eigenaren moeten makkelijk inzicht kunnen krijgen in het al dan niet gekwalificeerd zijn van een trainer of gedragstherapeut. Ook belangrijk is dat eigenaren makkelijk kunnen achterhalen of een trainer of gedragstherapeut de huidige inzichten op het gebied van diergedrag kent en toepast. Bij het adviseren van cliënten is het belangrijk dat dierenartsen zich realiseren dat dit geen beschermde titels zijn in Nederland. Wel bestaan er voor beide functies door de beroepsverenigingen geaccrediteerde opleidingen en nascholingen.

Voor het behoud van een benoeming als 'kynologisch instructeur' of 'gediplomeerd gedragstherapeut' moet de betreffende persoon afhankelijk van de beroepsinstantie waarbij hij/zij is aangesloten, aan voorwaarden voldoen:

- De trainer of gedragstherapeut moet een minimum aantal lessen/casuïstieken per jaar behandelen.
- Men moet jaarlijks op de diersoort en werkzaamheden gerichte

nascholing volgen.

- De gedragstherapeut houdt de wetenschappelijke literatuur bij en levert jaarlijks een samenvatting/bespreking van relevant wetenschappelijk onderzoek/publicatie in bij de beroepsvereniging.
- De gedragstherapeut neemt een zorgvuldige en uitgebreide gedragsanamnese af, stelt vragen over de omgeving en routines van het dier en stuurt naderhand een schriftelijk verslag naar de cliënt en indien deze verwezen en akkoord is naar de verwijzend dierenarts (5).

HONDENTRAINING

Behalve controleren of een trainer gekwalificeerd is, kunnen dierenartsen eigenaren adviseren bij de keuze voor een trainer te letten op de volgende punten.

Groepslessen of privélessen

Groepslessen voor honden zijn zeer populair, vaak leuk voor de honden en meestal goedkoper dan privélessen. Maar ze moeten wel heel goed geregeld worden!

Groepsgrootte en persoonlijke aandacht

Om voldoende aandacht te geven aan de deelnemers en zicht te hebben op gedrag van zowel dier als eigenaar, dient er een maximaal aantal deelnemers per les te zijn. Voor hondentraining is de groepsgrootte bij voorkeur maximaal vier tot zes honden. Er moet voldoende persoonlijke ruimte zijn om te trainen, zonder belemmering door medecursisten. Hoe groot deze persoonlijke ruimte is, is afhankelijk van het individu. Tevens moet de trainer persoonlijke aandacht geven aan de cursisten en honden of hiervoor over geschikte assistentie beschikken. Indien tijdens de training de mogelijkheid wordt geboden voor 'vrij spelen', moet dit onder supervisie van de trainer plaatsvinden. Hierbij wordt in kleine overzichtelijke groepjes gespeeld gedurende een korte periode. De trainer voorkomt dat teveel opwindning ontstaat bij de dieren en deze ongewenst gedrag of angst ontwikkelen.

Diergezondheid en vaccinaties

Bij diertrainingen in groepen dient de instructeur zich ervan te verzekeren dat deelnemende dieren worden beschermd tegen besmettelijke aandoeningen. Voor deelname aan de trainingen moet men daarom eisen stellen aan de vaccinatiestatus van het dier. Hiervoor kan men bij volwassen dieren voor bepaalde aandoeningen een positieve titerbepaling accepteren. De dierenarts van het deelnemende dier moet akkoord zijn met de eisen die de trainer aan de vaccinatiestatus stelt. De instructeur moet eigenaren afraden met zieke dieren naar de training te komen. Dit geldt zowel voor besmettelijke aandoeningen als aandoeningen waardoor het dier pijn of ongemak ervaart. In dit laatste geval kan de instructeur de training specifiek voor dit individu aanpassen.

Meekijken bij een les

Adviseer een eigenaar vooraf een keer met een les mee te kijken, zonder de eigen hond mee te nemen. Hierdoor blijkt of de lesmethode van de instructeur past bij de eigenaar. Bij het meekijken kan men zien of zowel de dieren als de eigenaren zich op hun gemak voelen en plezier hebben in de les. Bij de honden kan men kijken of ze niet met hun staart laag of tussen de achterpoten staan of aan de kant worden gezet vanwege druk of agressief gedrag. Ook kan men de manier bestuderen waarop de instructeur en de eigenaren met hun dier communiceren. Praten ze met een harde of boze stem? Dat is niet wenselijk en niet nodig.

Eigen gevoel

Het is belangrijk dat een eigenaar niets hoeft te doen dat tegen zijn of haar eigen gevoel ingaat. Wanneer de trainer of gedragstherapeut iets vraagt, waarvan u of een eigenaar vreest dat dit ongemak zal veroorzaken of schade kan berokkenen bij dier of eigenaar, vraag dan om uitleg bij de trainingsmethode, wat mogelijke bijwerkingen kunnen zijn en hoe men daarmee omgaat. Men kan altijd om een alternatieve trainingsmethode vragen. Nota bene: Vanwege de variabiliteit

in diergedrag en de soms onvoorspelbare aard hiervan, kan een gewetensvol trainer of gedragstherapeut geen garanties geven over het resultaat van de training. Wel moeten zowel diertrainers als diergedragstherapeuten er tot op zekere hoogte voor zorgen dat de eigenaar tevreden is.

ROL VAN DE DIERENARTS BIJ GEDRAGSPROBLEMEN

Verwijzing

Bij gedragsproblemen, zoals pathologische angst, bijten, vechten, en vernielzucht moet een trainer de eigenaar verwijzen naar de dierenarts en/of gediplomeerd gedragstherapeut of naar een veterinaire gedragsspecialist. Een veterinaire gedragsspecialist is een dierenarts gespecialiseerd in het diagnosticeren, behandelen en voorkomen van pathologisch gedrag bij dieren. Voor veterinaire gedragsspecialisten gelden specifieke eisen (zie: <http://www.ecawbm.com>). Ook staat op deze website of een specialist een 'active diplomate status' heeft in behavioural medicine (companion animals). Sommige veterinaire gedragsspecialisten accepteren verwijzingen van gediplomeerde gedragstherapeuten, mits het dier verwezen wordt met een patiëntendossier van de dierenarts van het dier. Wanneer een dier met gedragsproblemen de dierenarts bezoekt, moet de dierenarts gedragsproblemen indien mogelijk vroegtijdig diagnosticeren en inzichtelijk maken voor de eigenaar. Dit geldt ook voor gedragsproblemen die de eigenaar (nog) niet als zodanig heeft ervaren. Indien doorverwijzing gewenst is, is het de taak van de dierenarts om hierbij goede begeleiding te geven.

Medische oorzaak

Soms hebben gedragsproblemen onderliggende medische oorzaken of zijn gedragingen te wijten aan een stoornis in de hersenen. In dat laatste geval spreken we van ziekelijk gedrag (pathologisch gedrag). Dit kan het geval zijn wanneer een dier zich vanwege zijn gedrag niet meer kan aanpassen aan zijn omgeving, bijvoorbeeld omdat hij overmatig bang is wanneer hij alleen wordt thuisge-

laten, andere dieren/mensen aanvalt et cetera. Dieren kunnen worden geboren met een genetische aanleg tot dit gedrag en soms zien we dieren van nog geen acht weken die al pathologisch gedrag vertonen! Bij pathologisch gedrag moet een dier hiervoor gezien en behandeld worden door een dierenarts met kennis van gedrag, gedragsproblemen en gedragsmedicatie. De dierenarts kan indien nodig verwijzen naar een veterinaire gedragspecialist.

Psychofarmaca

Medicatie mag niet door een diertrainer of gedragstherapeut worden voorgeschreven, tenzij deze tevens dierenarts is. Enkel een dierenarts kan het nut en de risico's van het gebruik van medicatie bij dieren ten volle inschatten.

PROFESSIONELE HOUDING

Communicatieve eigenschappen

Een goede docent is in staat uitleg te geven over het gedrag dat getraind wordt, onder andere het doel van het gedrag. Ook moet de trainer, gedragstherapeut of veterinaire gedragsspecialist de oefening kunnen demonstreren. Hij of zij communiceert op een begrijpelijke manier en is flexibel in het aanpassen van de trainingmethoden op een individu.

Respect voor mens en dier

De dierenprofessional is in zijn handelen en communicatie respectvol naar zowel mens als dier. Vermijd trainers of gedragstherapeuten die adviseren gebruik te maken van fysieke dwang bij het dier, of intimidatie, dreigen of andere methodes/hulpmiddelen gebruiken die een dier fysiek of geestelijk schade berokkenen. Vermijd ook professionals die de cursist/eigenaar een gevoel van onbegrip geven of anderszins onjuist bejegenen.

WETTELIJKE KADERS

Vijf vrijheden

Bij het houden van en omgaan met dieren is men volgens de Wet dieren, artikel 1.3, verplicht te zorgen dat minimaal aan de vijf vrijheden wordt voldaan:

Een dier hoort vrij te zijn van:

- Dorst, honger en onjuiste voeding;
- Fysiek en fysiologisch ongerief;
- Pijn, verwonding en ziektes;
- Angst en chronische stress;
- Beperking van hun natuurlijke gedrag (6).

Omdat uit wetenschappelijk onderzoek bleek dat fysieke straffen toename van angst met zich meebrengen en voor fysiek ongerief of verwondingen zorgen (1, 2), is het volgens de vijf vrijheden niet toegestaan fysieke straffen toe te passen of andere therapieën die angst veroorzaken.

Nieuwe regelgeving

Per 1 juli 2018 is het gebruik van voorwerpen met scherpe uitsteeksels waarmee het dier pijn toegebracht kan worden, bijvoorbeeld een prikband, in Nederland verboden (7). Het gebruik van apparatuur waarmee het dier door middel van stroomstoten, elektromagnetische signalen of straling pijn kan worden toegebracht wordt verboden per 1 juli 2020 (8). De minister van LNV neemt hiermee de internationale aanbevelingen over zoals vastgelegd in het Electronic training devices position statement van de European Society of Veterinary Clinical Ethology.

DISCLAIMER

De informatie in dit document is gebaseerd op de meest recente inzichten in het vakgebied. Desalniettemin moeten bij toepassing ervan de resultaten te allen tijde kritisch worden beschouwd. Vanwege de variabiliteit in diergedrag en de soms onvoorspelbare aard hiervan kan een gewetensvol trainer of gedragstherapeut geen garanties geven over het resultaat van de training. Zowel diertrainers als diergedragstherapeuten, dierenartsen en veterinaire gedragsspecialisten moeten er tot op zekere hoogte wel voor zorgen dat de eigenaar tevreden is. De auteurs en de KNMvD kunnen niet aansprakelijk worden gesteld voor eventuele schade die ontstaat door toepassing van het gedachtegoed uit dit document.